

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2018, tom 50, s. 25–47

<https://doi.org/10.7163/SOW.50.2>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Ład przestrzenny w planowaniu i zagospodarowaniu obszarów wiejskich na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego

Spatial order in the planning and development of rural areas on the example of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship

Jan Falkowski

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Instytut Geografii
pl. Kościeleckich 8, 85-033 Bydgoszcz
falk@umk.pl

Zarys treści: Artykuł przedstawia zarys problematyki ładu i nieładu przestrzennego obszarów wiejskich na potrzeby planowania i zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z ustawą o planowaniu przestrzennym z 2003 r. i jej późniejszymi zmianami. W artykule zwrócono uwagę na metodykę badania ładu i nieładu przestrzennego obszarów wiejskich. Przeanalizowano siedem przestrzeni województwa kujawsko-pomorskiego (fizycznogeograficzną, kulturową, osadniczo-urbanistyczną, społeczno-ekonomiczną, turystyczno-rekreacyjną, ochrony przyrody i planistyczną), w których uwzględniono 30 cech diagnostycznych. Następnie przedstawiono graficznie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie województwa kujawsko-pomorskiego (łącznie 127) jako obszary: ładu, względnego ładu, zagrożone nieładem i nieładu przestrzennego, według stanu za okres badawczy 2010–2015. W podsumowaniu odniesiono wyniki badań do problematyki ładu przestrzennego obszarów wiejskich w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, ład i nieład przestrzenny, obszary wiejskie, województwo kujawsko-pomorskie.

Wprowadzenie

Cele opracowania są dwojakie. Pierwszym jest określenie stanu ładu i nieładu przestrzennego na obszarach wiejskich. W tym kontekście bardzo ważna jest metodyka wyznaczenia obszarów ładu i nieładu przestrzennego i jej sprawdzenie na przykładzie regionu kujawsko-pomorskiego. Drugim celem jest włączenie się w nurt dyskusji koniecznych zmian w sferze planowania i zagospodarowania przestrzennego, która toczy się w związku z nowym Kodeksem urbanistyczno-budowlanym i ma charakter przede wszystkim aplikacyjny, na poziomie lokalnym.

Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego został zaakcentowany przede wszystkim w Prawie ochrony środowiska (Dz. U. nr 129. poz. 902, z 27 IV 2001 r.), ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162. poz. 1568, z 23 VII 2003 r.) oraz zdefiniowany w ustawie o planowaniu i zagospoda-

rowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami).

Pojęcie ładu przestrzennego należy do kategorii pojęć wieloznacznych i, jak zauważa J. Parysek (2007, s. 67–68), „stanowi porządek przestrzenny, uwzględniający i odwzorowujący prawidłowości działania społeczeństwa i gospodarki oraz funkcjonowania przyrody i jako nadrzędny cel gospodarki przestrzennej – wartość i interes publiczny”. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ład przestrzenny składa się z co najmniej pięciu elementów: (1) świadomego projektowania przestrzeni, (2) wypracowania odpowiednich wzorców przestrzennych, (3) ochrony charakterystycznych układów przestrzennych, (4) kształtowania przestrzeni zgodnie z tradycją i kulturą oraz (5) przeciwdziałania tendencjom dysharmonii przestrzennej, czyli nieładowi lub co gorzej chaosowi przestrzennemu (Karwińska 2008; Kolipiński 2011; Niżnik-Dobosz 2012; Szyszko i Cymerman 2003; Tabernacka 2010; Woźniak 2015; Zeman-Miszewska i Miszewski 2015).

W literaturze jest używane pojęcie tzw. ładu zintegrowanego, w skład którego wchodzi cztery elementy: ład ekologiczny, społeczny, ekonomiczny i przestrzenny (np. Kołodziejcki 2000; Borys 2011; Ratajczak 2014). Z. Ziło (2003, s. 35–37) wyróżnia w przestrzeni geograficznej trzy podprzestrzenie: przyrodniczą, społeczno-gospodarczą i kulturową. Przestrzeń geograficzna tworzy ład ogólny, natomiast poszczególne podprzestrzenie łady cząstkowe. W sumie autor wyróżnia 23 rodzaje ładów cząstkowych. Zdaniem autora tego artykułu ład przestrzenny rozumiany jako efekt działań prawno-planistycznych (czyli pożądaný stan zagospodarowania przestrzennego) jest zintegrowaną sumą ładu geograficzno-przyrodniczego, architektoniczno-urbanistycznego, społeczno-ekonomicznego, kulturowego oraz ładu ekologicznego. Jednocześnie ład przestrzenny powinien wynikać z historycznie zmiennych systemów wartości ludzkich oraz różnych potrzeb, jak też zmieniających się warunków społecznych, funkcjonalnych, ekonomicznych, ekologicznych, technicznych, estetycznych, kulturowych (zgodnie z zasadami planowania i zagospodarowania przestrzennego). Stąd też ład przestrzenny musi być analizowany jako zjawisko dynamiczne w czasie i przestrzeni. Dlatego w artykule uwzględniono dane statystyczne z lat 2010–2015 w kontekście siedmiu przestrzeni opisanych niżej.

Istotnym elementem spojrzenia na ład przestrzenny jest jego skala (wymiar) przestrzenna: od podstawowej, czyli miejsca, okolicy, wsi/miasta (skala geodezyjna, np. obręb geodezyjny) przez lokalną (gmina, powiat), regionalną (województwo), krajową, międzynarodową aż po globalną (Broszkiewicz 2003; Cymerman 2009).

W celu poznania stanu ładu (i nieładu) przestrzennego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego utworzono w 2014 r. w Departamencie Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego Zespół ds. Ładu Przestrzennego, z którego inicjatywy odbyło się już kilka konferencji naukowo-technicznych oraz opracowano liczne dokumenty. W realizacji jest też m.in. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020 oraz *Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+*, opracowane przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego (K-PBPPiR) we Włocławku. Dokumenty te jednak nie obejmują szczegółowej metodyki kryteriów i wyznaczania obszarów ładu i nieładu przestrzennego lub omawiają je w sposób ogólny. Wobec istotnych zmian, jakie powstają w przestrzeni, konieczny jest audyt zarówno w zakresie ładu, jak i nieładu przestrzennego na poziomie regio-

nu, jak i poszczególnych gmin (co najmniej raz na 5 lat) oraz w zakresie krajobrazu (co najmniej raz na 20 lat dla obszaru województwa zgodnie z ustawą z dn. 24 kwietnia 2015 r.)¹.

Obszarem badawczym w niniejszym artykule jest województwo kujawsko-pomorskie. Jego powierzchnia w 2017 r. wynosiła 17,971 km², a liczba mieszkańców 2,086 tys. W skład województwa wchodzi 19 powiatów, 4 miasta na prawach powiatów, w tym 144 gminy (17 gmin miejskich, 35 miejsko-wiejskich i 92 wiejskie). Przedmiotem szczegółowych analiz było 127 jednostek lokalnych, czyli 92 gminy wiejskie i 35 miejsko-wiejskich, w których łącznie jest 2277 sołectw, w tym 3580 miejscowości wiejskich.

Metodyka zastosowana do analizy i projekcji ładu i nieładu przestrzennego

Wybór metodyki analizy komponentów (cech diagnostycznych) tworzących ład i nieład przestrzenny uzależniony jest od:

- a) celu analizy,
- b) zakresu problemowego,
- c) czasokresu badawczego,
- d) dostępności informacji,
- e) użyteczności wyników analizy w planowaniu (czyli fazy kształtowania ładu przestrzennego).

Celem analizy jest przede wszystkim propozycja metodyki prowadzącej do wyznaczenia obszarów z największym ładem i nieładem przestrzennym. W badaniach ważne są kryteria zastosowanych metod, a więc metody ilościowe (statystyczno-matematyczne, modelowe), jakościowe (opisowe, związków logicznych, czyli przyczynowo-skutkowych, charakterystyki mechanizmów itp.) i metody mieszane. W opracowaniach metodycznych dotyczących ładu przestrzennego autorzy zwracają uwagę na pewne optimum ilościowe czynników przyjętych do analizy. Liczba ta waha się od kilkudziesięciu do nawet kilkuset (np. Z. Ziło 2003, s. 36–38, dla 23 rodzajów ładów w przestrzeni geograficznej tylko po jednej cesze dla 12 kategorii ładów przestrzennych – od globalnej aż po działkę budowlaną – stosuje 276 wskaźników). W koncepcji T. Borysa (2005) zaproponowano 750 szczegółowych wskaźników ładu środowiskowego, społecznego i ekonomicznego. Przykłady nieco innego podejścia metodycznego podają m.in.: R. Broszkiewicz 2003, R. Cymerman i A. Hopfer 1998, R. Cymerman i T. Podciborski 2004, J. Falkowski 2017. Należy zgodzić się z P. Śleszyńskim (2013, s. 178–179), że nadrzędnym celem projektowania wskaźników zagospodarowania i ładu przestrzennego jest ich kompleksowość i możliwości percepcyjne pozwalające dobrze ocenić całość tego szerokiego zagadnienia. Dlatego też ich liczba – moim zdaniem – nie powinna przekraczać 50 (wg P. Śleszyńskiego jest to 30–40 wskaźników).

W celu ułatwienia analizy przestrzennej uzyskanych wyników w zakresie ładu i nieładu przestrzennego wykonano aktualną (dla 2015 r.) regionalizację geograficzno-ekonomiczną wraz z typologią funkcjonalno-przestrzenną województwa kujawsko-pomorskiego (ryc. 1). W wyniku przyjętych kryteriów przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych wyróżniono 10 podregionów, 22 mikroregiony oraz 21 typów funkcjonalno-przestrzennych

¹ Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015, poz. 774).

poszczególnych miast powiatowych, gmin miejsko-wiejskich oraz wiejskich (w sumie dla 132 miast i gmin)²

W celu wyróżnienia obszarów ładu i nieładu przestrzennego dla 127 jednostek administracyjnych województwa kujawsko-pomorskiego (gmin wiejskich i miejsko-wiejskich) przyjęto 30 cech diagnostycznych opisujących siedem podstawowych przestrzeni badanego regionu: **I – przestrzeń fizycznogeograficzna**, z siedmioma cechami diagnostycznymi (uwarunkowaniami): położenie geograficzno-administracyjne, zasoby surowcowe, uwarunkowania: geomorfologiczne, bioklimatyczne, hydrograficzne, glebowe i bioróżnorodności; **II – przestrzeń kulturowa**, w ramach której wyróżniono: uwarunkowania archeologiczne, historyczne i zabytki kultury materialnej; **III – przestrzeń osadniczo-urbanistyczna**, z uwzględnieniem form osadnictwa historycznego, współczesnego oraz stopniem zagospodarowania i zurbanizowania terenu; **IV – przestrzeń społeczno-ekonomiczna** z analizą dziewięciu czynników społecznych, ekonomicznych i infrastrukturalnych (por. tab. 1); **V – przestrzeń turystyczno-rekreacyjna**, w tym atrakcyjność przyrodnicza, zagospodarowanie turystyczne i ruch turystyczny; **VI – przestrzeń ochrony przyrody**, z wyróżnieniem obszarów prawnie chronionych, form ochrony środowiska i stanem ekologicznym oraz **VII – przestrzeń planistyczna**, z uwzględnieniem listy zdiagnozowanych problemów i stanu pokrycia gmin miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Do analizy 30 wskaźników i mierników wykorzystano istniejącą (i przetworzoną) bazę danych statystycznych za lata 2010–2015 (Baza Danych OT10k, BDL, GUS, WIOŚ – dane Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Statystyczne Vademecum Samorządowca, NID – dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa), dokumentację kartograficzną, plany, projekty, strategię rozwoju i dokumentację planistyczną, zwłaszcza Kujawsko-Pomorskiego Biura Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku. Istotny wkład do badań ładu i nieładu przestrzennego wniosła pogłębiona analiza literatury oraz bezpośrednia obserwacja i percepcja badawcza całego regionu kujawsko-pomorskiego. Dla

² **Regionalizacja geograficzno-ekonomiczna (I) i typologia funkcjonalno-przestrzenna (II)**
Geographical and economic regionalization (I) and functional-spatial typology (II)

I. Podregiony i mikroregiony (subregions and microregions): 1. Podregion Krajny: 1.1. Mikroregion Sępoleński, 1.2. Mikroregion Nakielski; 2. Podregion Bory Tucholskie: 2.1. Mikroregion Tucholski; 3. Podregion Kociewia: 3.1. Mikroregion Świecki; 4. Podregion m. Bydgoszczy: 4.1. Mikroregion Bydgoski; 5. Podregion m. Torunia: 5.1. Mikroregion Toruński; 6. Podregion ziemi chełmińskiej: 6.1. Mikroregion Grudziądzki, 6.2. Mikroregion Chełmiński, 6.3. Mikroregion Wąbrzeski, 6.4. Mikroregion Brodnicki, 6.5. Mikroregion Golubsko-Dobrzyński; 7. Podregion ziemi dobrzyńskiej: 7.1. Mikroregion Rypiński, 7.2. Mikroregion Lipnowski; 8. Podregion Pałuk: 8.1. Mikroregion Szubiński, 8.2. Mikroregion Żniński; 9. Podregion Kujaw Zachodnich: 9.1. Mikroregion Gniewkowski, 9.2. Mikroregion Inowrocławski, 9.3. Mikroregion Mogileński; 10. Podregion Kujaw Wschodnich: 10.1. Mikroregion Aleksandrowski, 10.2. Mikroregion Radziejowski, 10.3. Mikroregion Włocławski, 10.4. Mikroregion Lubaniecki.

II. Typologia funkcjonalno-przestrzenna gmin województwa kujawsko-pomorskiego (2015), z poziomem rozwoju: wysokim/1, średnim/2 lub niskim/3 (functional and spatial typology of the commune Kuyavian-Pomeranian Voivodeship (2015), with the level of development: high/1, average/2 or low/3): 1.W/1-2 – miasta powiatowe z typem wielofunkcyjnym; 2.R/1-2 – gminy z dominującą funkcją rolniczą; 3.RU/1-3 – gminy z funkcją rolniczo-usługową; 4.RUP/2 – gminy z funkcją rolniczo-usługowo-przemysłową; 5.RUT/1-2 – gminy z funkcją rolniczo-usługowo-turystyczną; 6.RUL/2 – gminy z funkcją rolniczo-usługowo-leśną; 7.RUO/2 – gminy z funkcją rolniczo-usługowo-ekologiczną; 8.RP/1-2 – gminy z funkcją rolniczo-przemysłową; 9.RPU/1-2 – gminy z funkcją rolniczo-przemysłowo-usługową; 10.RT/2 – gminy z funkcją rolniczo-turystyczną; 11.RTL/1-2 – gminy z funkcją rolniczo-turystyczno-leśną; 12.RTO/2 – gminy z funkcją rolniczo-turystyczno-ekologiczną; 13.RL/2 – gminy z funkcją rolniczo-leśną; 14.RLO/2 – gminy z funkcją rolniczo-leśno-ekologiczną; 15.UP/1 – gminy z funkcją usługowo-przemysłową; 16.UPL/2 – gminy z funkcją usługowo-przemysłowo-leśną; 17.URP/1-2 – gminy z funkcją usługowo-rolniczo-przemysłową; 18.URT/2-3 – gminy z funkcją usługowo-rolniczo-turystyczną; 19.PRU/2-3 – gminy z funkcją przemysłowo-rolniczo-usługową; 20.PUL/1-2 – gminy z funkcją przemysłowo-usługowo-leśną; 21.PTL/1 – gminy z funkcją przemysłowo-turystyczno-leśną.

części czynników wykorzystano metody mieszane statystyczno-kartograficzne i opisowe (zwłaszcza dla studiów porównawczych stanu faktycznego z dokumentacjami i planami w zakresie środowiska geograficznego, zabytków, osadnictwa, walorów turystyczno-krajoznawczych i architektoniczno-urbanistycznych oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich).

Wyróżnione mierniki i wskaźniki pozwoliły na opisanie merytoryczne oraz przestrzenne czterech kategorii: 1) ład przestrzenny, 2) względny ład przestrzenny, 3) zagrożenie nieładem przestrzennym i 4) nieład przestrzenny (por. Kozłowski 2016, s. 43). Wymierne zakresy progowe mierników i wskaźników wszystkich kategorii ładu i nieładu przestrzennego, przyjętych przez autora w tym opracowaniu, przedstawia tabela 1.

Ryc. 1. Regionalizacja geograficzno-ekonomiczna i typologia funkcjonalno-przestrzenna województwa kujawsko-pomorskiego (patrz przypis 2)

Geographical and economic regionalization and functional-spatial typology of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship (see note 2)

1 – podregiony/subregions; 2 – mikroregiony/microregions; 3 – typy funkcjonalno-przestrzenne/functional-spatial types; 4 – granica zaborów/border of the annexation.

Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

Tabela 1. Zakresy progowe mierników i wskaźników ładu i nieładu przestrzennego dla gmin województwa kujawsko-pomorskiego (2010–2015)

Nr czynnika	Wskaźniki i mierniki	1. Ład przestrzenny	2. Względny ład przestrzenny	3. Zagrożenie nieładem	4. Nieład przestrzenny
I.	Przestrzeń fizycznogeograficzna (G)				
1.	Położenie geograficzno-administracyjne	1.1. bardzo korzystne	1.2. korzystne	1.3. mało korzystne	1.4. niekorzystne
2.	Zasoby surowcowe i zagospodarowanie	2.1. bardzo korzystne	2.1. korzystne	2.3. mało korzystne	2.4. niekorzystne
3.	Uwarunkowania geomorfologiczne	3.1. bardzo korzystne	3.1. korzystne	3.3. mało korzystne	3.4. niekorzystne
4.	Uwarunkowania bioklimatyczne	4.1. bardzo korzystne	4.2. korzystne	4.3. mało korzystne	4.4. niekorzystne
5.	Uwarunkowania hydrograficzne	5.1. g.p.w. pow. 5% PO	5.2. 3-5% PO	5.3. 1-3% PO	5.4. pon. 1% PO
6.	Uwarunkowania glebowe	6.1. wjrpp pow. 80 pkt.	6.2. 60-80 pkt	6.3. 50-60 pkt	6.4. pon. 50 pkt
7.	Uwarunkowania bioróżnorodności	7.1. g.p.l. pow. 50% PO	7.2. 30-50% PO	7.3. 10-30% PO	7.4. pon. 10% PO
II.	Przestrzeń kulturowa (K)				
8.	Uwarunkowania archeologiczne	8.1. l.s.a. pow. 5	8.2. 3-5	8.3. 1-2	8.4. brak
9.	Uwarunkowania historyczne	9.1. bardzo korzystne	9.2. korzystne	9.3. mało korzystne	9.4. niekorzystne
10.	Zabytki kultury materialnej	10.1. pow. 12 obiektów	10.2. 9-12	10.3. 5-8	10.4. pon. 5 lub brak
III.	Przestrzeń osadniczo-urbanistyczna (O)				
11.	Osadnictwo historyczne	11.1. dominacja	11.2. równowaga	11.3. nieznaczna	11.4. brak
12.	Osadnictwo współczesne	12.1. pow. 20 wsi/100 km ² pow. 250 mk	12.2. do 20 wsi/100 km ² pow. 250 mk	12.3. pow. 20 wsi/100 km ² pon. 250 mk	12.4. do 20 wsi/100 km ² pon. 250 mk
13.	Grunty zabudowane i zurbanizowane	13.1. pow. 5% PO	13.2. 4-5% PO	13.3. 3-4% PO	13.4. pon. 3% PO
IV.	Przestrzeń społeczno-ekonomiczna (S-E-I)				
IVa.	Przestrzeń demograficzno-społeczna (S) Demographic and social space				
14.	Saldo migracji	14.1. dodatnie pow. 50 osób	14.2. dodatnie do 50 osób	14.3. ujemne do 30 osób	14.4. ujemne pow. 30 osób
15.	Stopa bezrobocia rejestr.	15.1. pon. 5% w. p.	15.2. 5-10% w.p.	15.3. 10-13% w.p.	15.4. pow. 13% w.p.
16.	Wydatki na pomoc społeczną	16.1. pon. 500 zł/mk	16.2. 500- 800 zł/mk	16.3. 800-1000 zł/mk	16.4. pow. 1000 zł/mk

IVb.	Przestrzeń ekonomiczna (E)				
17.	Dochody własne	17.1. pow. 4 tys. zł/1 mk	17.2. 3,5-4 tys. zł/1mk	17.3. 3,5-3 tys. zł/1 mk	17.4. pon. 3 tys. zł/1mk
18.	Liczba podmiotów gospodar.	18.1. pow. 700/10 tys. mk	18.2. 600-700/10 tys. mk	18.3. 500-600/10 tys. mk	18.4. pon. 500/10 tys. mk
19.	Liczba osób na 1 mieszkanie	19.1. pon.3,2 osób	19.2. 3,3-3,5	19.3. 3,6-3,8	19.4. pow. 3,9
IVc.	Przestrzeń infrastrukturalna (I)				
20.	Infrastruktura komunikacyjna	20.1. pow. 3,0% PO	20.2. 3,0-2,6% PO	20.3. 2,1-2,5% PO	20.4. pon. 2,0% PO
21.	Infrastruktura kanalizacyjna	21.1. pow. 70% mk	21.2. 50-70% mk	21.3. 30-50% mk	21.4. pon. 30% mk
22.	Infrastruktura energetyczna	22.1. 90-100% w.z.e	22.2. 70-90%	22.3. pon. 70%	22.4. pow. 13 s.w.
V.	Przestrzeń turystyczno-rekreacyjna (T)				
23.	Atrakcyjność przyrodnicza	23.1. bardzo korzystna	23.2. korzystna	23.3. mało korzystna	23.4. niekorzystna
24.	Zagospodarowanie turystyczne	24.1. 50-100 m./km ²	24.2. 11-50 m./km ²	24.3. 1-10 m./km ²	24.4. b.z.
25.	Ruch turystyczny wg Schneidera	25.1. 100-200 osób	25.2. 40-100 osób	25.3. 10-40 osób	25.4. pon. 10 osób
VI.	Przestrzeń ochrony środowiska (N)				
26.	Powierzchnia prawnie chroniona	26.1. 80-100% PO	26.2. 40-80% PO	26.3. 10-40% PO	26.4. pon. 10% PO i b.z
27.	Formy ochrony środowiska	27.1. 5-7 form	27.2. 3-5 form	27.3. 1-3 form	27.4. b.z.
28.	Stan ekologiczny	28.1. b.dobry i dobry	28.2. umiarkowany	28.3. słaby	28.4. zły
VII.	Przestrzeń planistyczna (P)				
29.	Lista zdiagnozowanych problemów	29.1. brak problemów	29.2. 1-3 problemów	29.3. 4-6 problemów	29.4. pow. 6 problemów
30.	Procent pokrycia gminy mpzp	30.1. 80-100% PO	30.2. 20-80% PO	30.3. 10-20% PO	30.4. pon. 10% PO

Objaśnienie skrótów: PO – powierzchnia ogółem, l.s.a. – liczba stanowisk archeologicznych, w.p. – wiek produkcyjny, mk – mieszkańca, w.z.e. – wskaźnik zużycia energii elektrycznej, s.w. – liczba siłowni wiatrowych, b.z. – brak zjawiska, mpzp – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, g.p.w. – grunty pod wodami, g.p.l. – grunty pod lasami, wjrpp – wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem danych BDOT10k, BDL, GUS, WIOŚ, NID, K-PBPPiR za lata 2010–2015.

Analiza uzyskanych wyników, czyli ład i nieład przestrzenny obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego

Zgodnie z przyjętą metodyką wykonano odpowiednie opracowania kartograficzne w postaci 30 rycin. W artykule zamieszczono tylko rozwiązania syntetyczne dla siedmiu przestrzeni badanego regionu (ryc. 2–9). Całość opracowania, czyli wyróżnienie czterech kategorii ładu przestrzennego, jest wynikiem następującego wzoru:

$$\xi = \sum \frac{G(1-7) + K(1-3) + O(1-3) + SE(1-9) + T(1-3) + N(1-3) + P(1-2)}{n(30)}$$

gdzie:

ξ – ład przestrzenny,

G – przestrzeń fizycznogeograficzna (1–7 – zmienne diagnostyczne),

K – przestrzeń kulturowa (1–3 – zmienne diagnostyczne),

O – przestrzeń osadniczo-urbanistyczna (1–3 – zmienne diagnostyczne),

SE – przestrzeń społeczno-ekonomiczna (1–9 – zmienne diagnostyczne),

T – przestrzeń turystyczno-rekreacyjna (1–3 – zmienne diagnostyczne),

N – przestrzeń ochrony środowiska (1–3 – zmienne diagnostyczne),

P – przestrzeń planistyczna (1–2 – zmienne diagnostyczne),

n – liczba zmiennych diagnostycznych.

W przestrzeni fizycznogeograficznej dominują gminy o względnym ładzie przestrzennym (46 gmin, tj. 36,2% ogółu gmin województwa) i gminy zagrożone nieładem przestrzennym (53, tj. 41,7%). Udział gmin z ładem i nieładem przestrzennym jest zbliżony, gdyż cechuje się nim odpowiednio 12 i 16 gmin. Koncentracja gmin z ładem i względnym ładem przestrzennym obejmuje głównie tereny podmiejskie Bydgoszczy, Grudziądza, Inowrocławia, Torunia i Włocławka oraz prawie całe Kujawy Zachodnie i w dużym procencie gminy ziemi chełmińskiej (ryc. 2). Do czynników o tym przesądzających należą m.in.: korzystne położenie geograficzno-administracyjne, dostępność komunikacyjna, korzystna rzeźba terenu, dobry bioklimat, potencjał hydrograficzny, bardzo dobre i dobre gleby. Z kolei nieład i zagrożenie nieładem przestrzennym jest charakterystyczne dla ziemi dobrzyńskiej, Kujaw Wschodnich oraz Borów Tucholskich, a czynnikami negatywnymi są tutaj oddalenie od głównych ośrodków administracyjnych, gorszy bioklimat i przede wszystkim słabe gleby (Andrzejewski i in. 2006; Banaszak i Tobolski 1998; Burak 1996; Falkowski 2010; Galon 1984; Kondracki 2002; Kozłowski 1983).

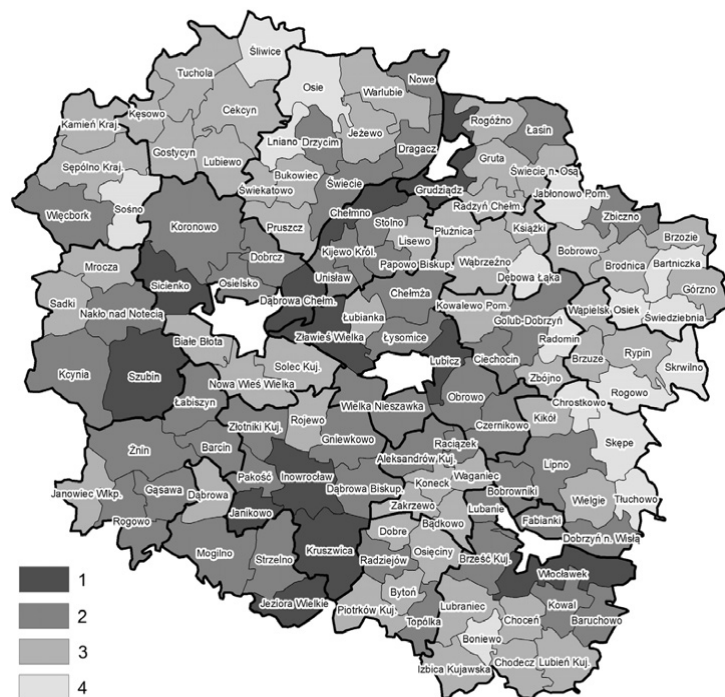
W przestrzeni kulturowej zdecydowaną przewagę mają gminy cechujące się i zagrożone nieładem przestrzennym – 59,8%. Są to obszary o znikomej liczbie obiektów zabytkowych i innych walorów kulturowych (zwłaszcza w Borach Tucholskich, na ziemi dobrzyńskiej oraz w strefach podmiejskich największych miast). Gminy z ładem i względnym ładem stanowią 40,2% ogólnej ich liczby (ryc. 3). Mają one po kilka lub kilkanaście zarejestrowanych zabytków nieruchomych, posiadają odkryte i urządzone stanowiska archeologiczne oraz organizują współcześnie różne imprezy kulturalne. Należą do nich m.in.: Koronowo, Żnin, Gąsawa, Mogilno, Inowrocław, Gniewkowo, Kruszwica i Lubraniec na Kujawach, a także Chełmno, Chełmża i Zławieś Wielka na ziemi chełmińskiej (Chudziakowa 2013; Nowak 2014–2017; Łaniewski i Skaza 2004; Swinarski 1973; Szczepkowski 1977; *Program opieki...* 2013; *Ewidencja i ochrona dóbr...* 2016).

Przestrzeń osadniczo-urbanistyczna, obejmująca zachowane formy i kształty wsi i wiejskiego osadnictwa historycznego oraz współczesnego o różnej dynamice rozwoju, a także tereny zurbanizowane, cechuje się przewagą gmin o charakterze względnego ładu przestrzennego (41 gmin, tj. 32,3%) oraz zagrożonych nieładem (30,7%). Wysoki, wynoszący 22,8%, jest udział gmin z nieładem przestrzennym, cechujący wsie małe, rozproszone, charakterystyczne głównie dla Kujaw Wschodnich, ziemi dobrzyńskiej (zwłaszcza okolic Rypina) oraz Borów Tucholskich (ryc. 4). Wsie z dużym udziałem wsi menonickich (z XVII w.), z historycznymi układami w kształcie owalnic, okolic, rzędówek bagiennych, są charakterystyczne dla dolin rzecznych, zwłaszcza Wisły. Gminy z wsiami o najwyższym ładzie przestrzennym w liczbie 18 występują w strefach podmiejskich Bydgoszczy i Torunia (Bański 2008a; Falkowski 1993; Kiełczewska-Zaleska 1965; Kwiatkowska 1973).

W przestrzeni społeczno-ekonomicznej zdecydowaną przewagę wykazują gminy względnego ładu (59 gmin, tj. 46,5%) oraz zagrożone nieładem przestrzennym (57, tj. 44,9%), które łącznie stanowią 91,4% ogólnej ich liczby (ryc. 5). Świadczy to o najbardziej zrównoważonym rozwoju tej przestrzeni w woj. kujawsko-pomorskim, na tzw. średnim poziomie ładu przestrzennego. Niestety, gmin o wysokim ładzie przestrzennym (z punktu widzenia społecznego i ekonomicznego) jest zaledwie 5 (w strefie podmiejskiej Bydgoszczy oraz gmina miejsko-wiejska Mogilno). Sześć gmin cechujących się nieładem przestrzennym zlokalizowanych jest w ziemi dobrzyńskiej i na Kujawach Wschodnich. Warto odnotować, że analizując trzy podprzestrzenie: demograficzno-społeczną, ekonomiczną i infrastrukturalną, zauważamy największy ład w podprzestrzeni strefy podmiejskiej Bydgoszczy i Torunia, ze względu na wysokie dodatnie saldo migracji, niskie bezrobocie i niski wskaźnik obciążenia demograficznego, w tym zaledwie 3–10% gospodarstw domowych otrzymujących pomoc społeczną. Ostatni wskaźnik świadczący o nieładzie w podprzestrzeni demograficzno-społecznej w ziemi dobrzyńskiej obejmuje 21–36% gospodarstw domowych (głównie w powiecie lipnowskim i rypińskim). W podprzestrzeni ekonomicznej na uwagę zasługuje stosunkowo niski poziom dochodów własnych – ok. 3 tys. zł (przy średnim wynoszącym 3543 zł na 1 mieszkańca) wielu gmin Krajny, Kujaw Wschodnich, Pojezierza Brodnickiego i ziemi dobrzyńskiej, natomiast wysokimi dochodami cechowały się strefy podmiejskie największych miast oraz część gmin Borów Tucholskich (powyżej 4 tys. zł). W podprzestrzeni ekonomicznej na uwagę zasługuje liczba projektów wykorzystujących środki UE w zakresie odnowy wsi. Najwięcej projektów zrealizowały gminy wiejskie Krajny, ziemi chełmińskiej, Kujaw Zachodnich, realizując ich ok. 20–50. W podprzestrzeni infrastrukturalnej na uwagę zasługują gminy o największym ładzie w zakresie gospodarki komunalnej, zwłaszcza w sieci kanalizacyjnej, obejmującej w powiatach: bydgoskim, mogileńskim, świeckim, toruńskim i tucholskim 50–80% i więcej wszystkich gospodarstw wiejskich. Dla Kujaw Wschodnich oraz ziemi dobrzyńskiej wskaźnik ten wynosi ok. 20–30% i mniej, decydując istotnie o wskaźniku nieładu przestrzennego w tym zakresie (Bański 2008b; Falkowski 1993, 2010; Pysz i in. 2016; Szyszko i Cymerman 2003; Szczepkowski 1977; Ślęzak i Ziolo 2003).

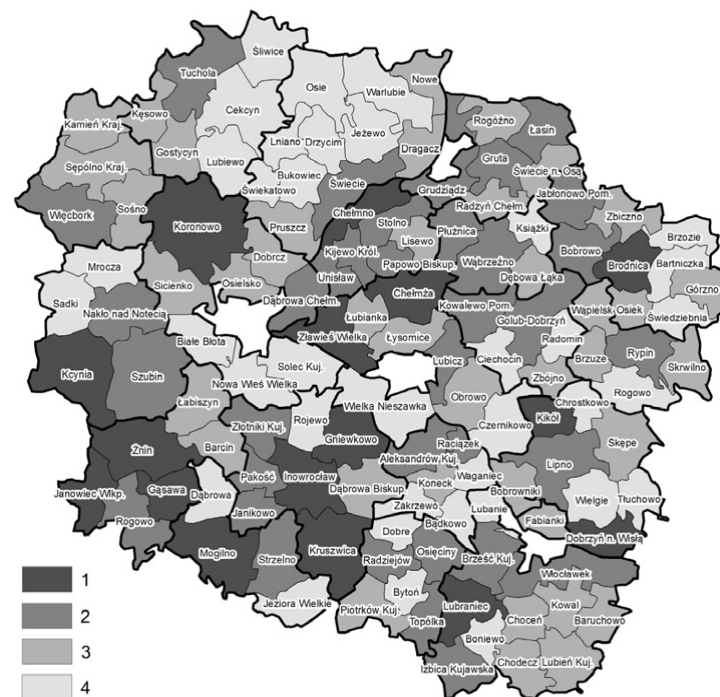
Przestrzeń turystyczno-rekreacyjną regionu kujawsko-pomorskiego cechuje duże zróżnicowanie i jednocześnie wyrównane proporcje w zakresie względnego ładu przestrzennego (27,6% gmin), zagrożenia nieładem (29,1% gmin) oraz nieładu przestrzennego (31,5% gmin), o czym decydują wskaźniki stanu zagospodarowania turystycznego oraz ruchu turystycznego. Ładem przestrzennym w turystyce i rekreacji cechuje się zaledwie 15 gmin (11,8%), położonych głównie na Pojezierzu Brodnickim, Kujawach Zachodnich,

Ryc. 2. Ład i nieład w przestrzeni fizycznogeograficznej
Order and disorder in the physical and geographical space

- 1 – ład przestrzenny/spatial order – 12 gmin/communes (9,5%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 46 (36,2%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 53 (41,7%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 16 (12,6%)

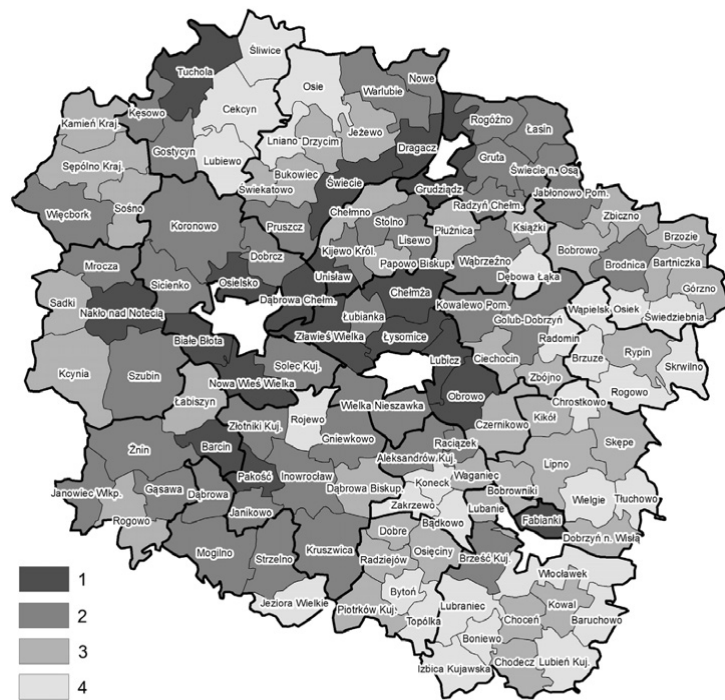
Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

Ryc. 3. Ład i nieład w przestrzeni kulturowej
Order and disorder in the cultural space

- 1 – ład przestrzenny/spatial order – 16 gmin/communes (12,6%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 35 (27,6%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 39 (30,7%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 37 (29,1%)

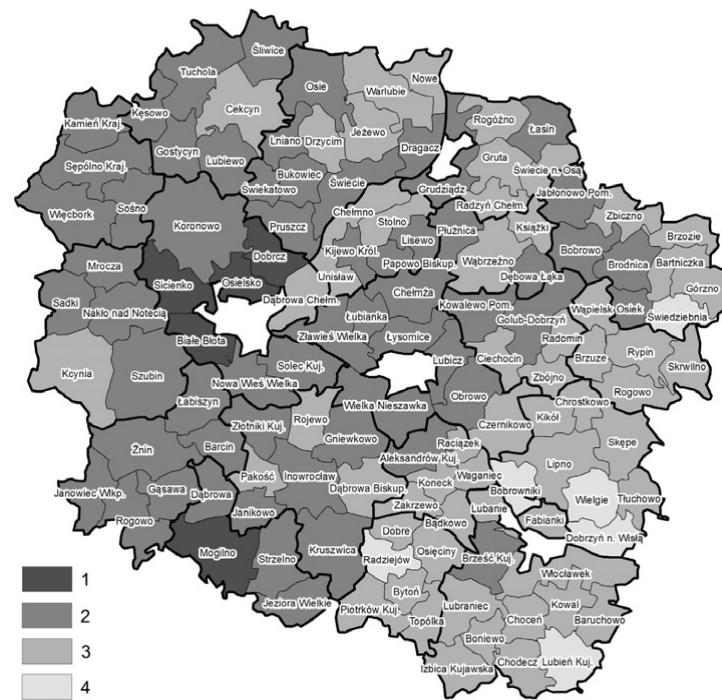
Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

Ryc. 4. Ład i nieład w przestrzeni osadniczo-urbanistycznej
Order and disorder in the settlement and urban space

1 – ład przestrzenny/spatial order – 18 gmin/communes (14,2%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 41 (32,3%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 39 (30,7%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 29 (22,8%)

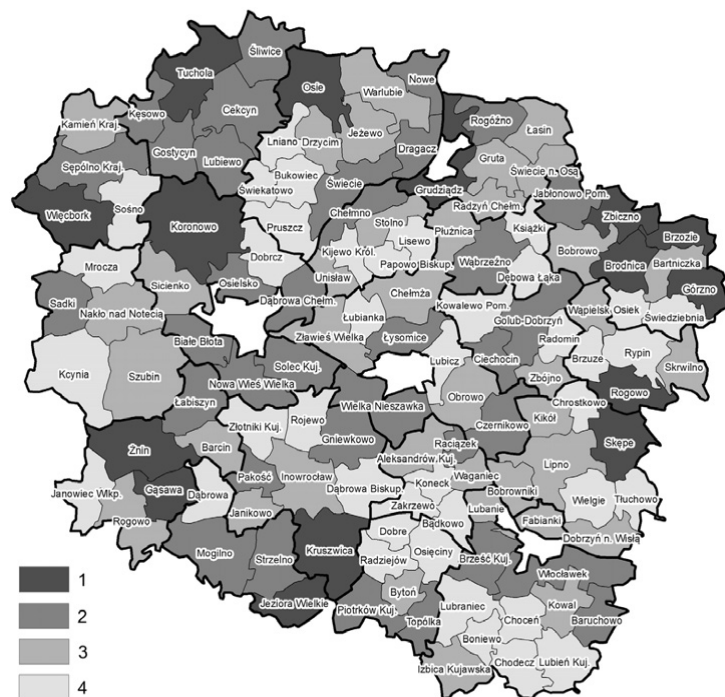
Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

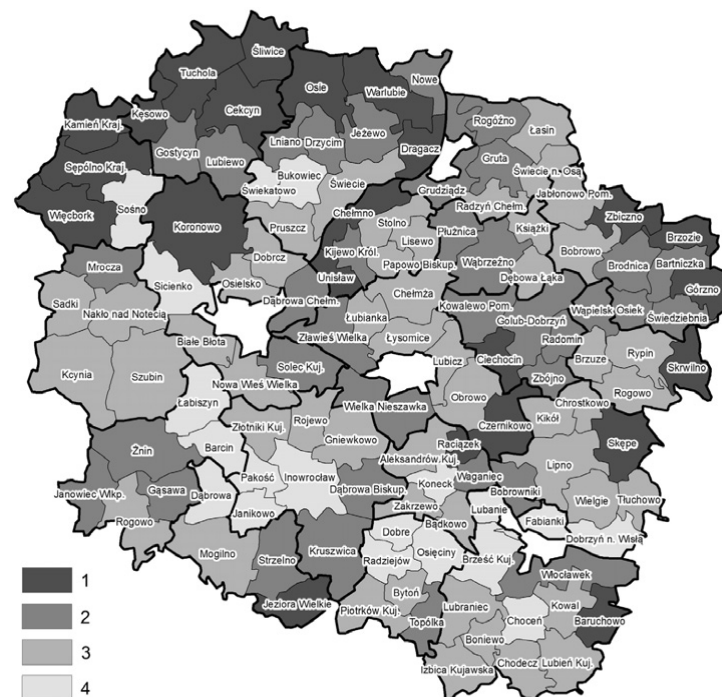
Ryc. 5. Ład i nieład w przestrzeni społeczno-ekonomicznej
Order and disorder in the socio-economic space

1 – ład przestrzenny/spatial order – 5 gmin/communes (3,9%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 59 (46,5%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 57 (44,9%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 6 (4,7%)

Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

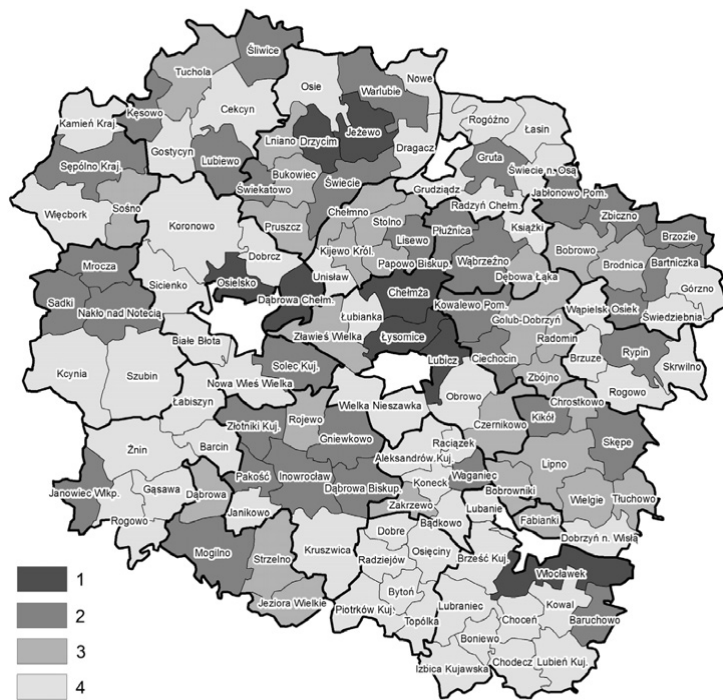

Ryc. 6. Ład i nieład w przestrzeni turystyczno-rekreacyjnej
Order and disorder in the tourism and recreation space
 1 – ład przestrzenny/spatial order – 15 gmin/communes (11,8%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 35 (27,6%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 37 (29,1%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 40 (31,5%)
 Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

Ryc. 7. Ład i nieład w przestrzeni ochrony środowiska
Order and disorder in the environmental protection space
 1 – ład przestrzenny/spatial order – 23 gmin/communes (18,1%)
 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 36 (28,3%)
 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 49 (38,6%)
 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 19 (15,0%)
 Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

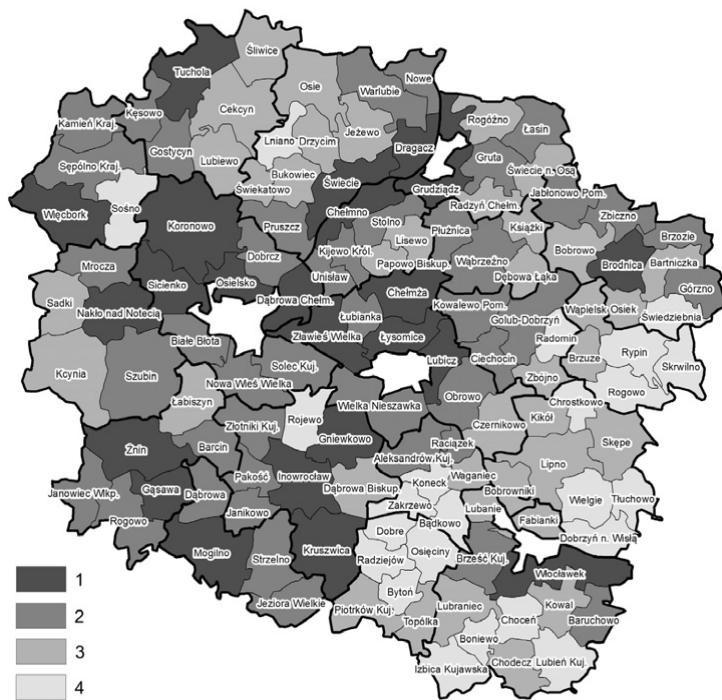

Ryc. 8. Ład i nieład w przestrzeni planistycznej

Order and disorder in the planning space

- 1 – ład przestrzenny/spatial order – 8 gmin/communes (6,3%)
- 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 34 (26,8%)
- 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 28 (22,0%)
- 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 57 (44,9%)

Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

Ryc. 9. Ład i nieład w przestrzeni wiejskiej regionu kujawsko-pomorskiego (synteza)

Order and disorder in the rural space of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship (synthesis)

- 1 – ład przestrzenny/spatial order – 23 gmin/communes (18,1%)
- 2 – względny ład przestrzenny/relative spatial order – 42 (33,1%)
- 3 – zagrożenie nieładem przestrzennym/endangered by spatial disorder – 39 (30,7%)
- 4 – nieład przestrzenny/spatial disorder – 23 (18,1%)

Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

w Krajinie i Borach Tucholskich (ryc. 6), gdzie przede wszystkim dogodne warunki przyrodnicze sprzyjają rozwojowi turystyki i rekreacji (Falkowski 1993, 2017; Gierańczyk 2013).

Przestrzeń ekologiczna obejmuje powierzchnię obszarów chronionych, ich różnorodne formy, od Natura 2000 (SOO – specjalne obszary ochrony siedlisk i OSO – obszary specjalnej ochrony ptaków) poprzez Zielone Płuca Polski, rezerваты biosfery po parki narodowe i krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu, a także stan ekologiczny rzek i jezior oraz obszary z nadmierną koncentracją siłowni wiatrowych. Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, w 23 gminach województwa (18,1%) oceniono występowanie ładu przestrzennego, w 36 (28,3%) względny ład przestrzenny, 49 (38,6%) cechowały znamiona nieładu oraz nieład przestrzenny dotyczył 19 gmin (15%). Obszary ładu przestrzennego dotyczą przede wszystkim Borów Tucholskich, Pojezierza Brodnickiego, Rejonu Doliny Dolnej Wiśły, Doliny Brdy i Doliny Drwęcy. Z kolei nieład w tym zakresie spowodowany zanieczyszczeniem rzek i jezior, erozją gleb i denudacją terenu oraz nadmiernym nagromadzeniem siłowni wiatrowych, degradujących krajobraz i panoramy zabytkowych miast i miasteczek, emitujących hałas lub niesłyszalne dla ucha infradźwięki, wibracje, migotanie światła, jest najbardziej widoczny w gminach Pałuk, Kujaw Wschodnich i Zachodnich oraz na Pojezierzu Chełmińsko-Dobrzyńskim (Burak 1996; Polski 2009; Ślęzak i Ziolo 2003; *Raport o stanie środowiska... 2004–2016*).

Jako ostatnią zbadano przestrzeń planistyczną, w jej dwóch aspektach: liczby zdiagnozowanych problemów i konfliktów społeczno-ekonomicznych, jakie występują w poszczególnych gminach (0–7) oraz odsetka powierzchni gmin posiadających plany miejscowe (mpzp) – od 10–100%. W analizowanej przestrzeni ład panuje zaledwie w 8 gminach, co stanowi 6,3% ogółu badanych gmin, natomiast nieład oceniono aż w 57 gminach, a więc w 44,9% gmin (ryc. 8). Zasadniczą przyczyną nieładu jest znaczna liczba (od 5 do 7) problemów występujących w poszczególnych gminach, np. emigracja, wysokie wskaźniki obciążenia demograficznego, wysokie bezrobocie, niski poziom usług, niski poziom dochodów własnych, mała aktywność ludności i władz samorządowych itp. Istotną cechą jest także bardzo niski odsetek powierzchni posiadających plany miejscowe. Aż w 107 gminach (84,3% wszystkich badanych gmin) nie przekracza on 10% ich powierzchni (Bański 1999; Flanz 2016; *Internetowy Atlas... 2016*; Kozłowski 2016; *Rozwój energetyki wiatrowej... 2010*, *Regionalne zasady i standardy... 2015*; Wajer 2010, 2016).

Syntezę całości badań w postaci kompleksowego ujęcia wymienionych wyżej siedmiu przestrzeni obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego przedstawia ryc. 9. Pokazuje ona, że ład przestrzenny występuje w 23 gminach (tj. 18,1%), nieład obejmuje także 23 gminy (18,1%). Z kolei w 42 gminach (33,1%) występuje względny ład przestrzenny, natomiast zagrożonych nieładem jest 39 gmin (30,7%). Zatem do obszarów wiejskich o ogólnie korzystnym ładzie przestrzennym (dominacja kategorii 1 i 2) należą gminy położone w strefach podmiejskich największych 5 miast województwa (Bydgoszcz, Grudziądz, Inowrocław, Toruń i Włocławek), na Kujawach Zachodnich i ziemi chełmińskiej, natomiast nieład przestrzenny może być utożsamiany głównie z obszarami Kujaw Zachodnich i ziemią dobrzyńską (dominacja kategorii 3 i 4).

Wsie najbardziej aktywne w kształtowaniu ładu przestrzennego na tle gmin o największej liczbie zrealizowanych projektów ze środków UE

Z wynikami przedstawionymi w ryc. 9, stanowiącej podsumowanie wszystkich siedmiu przestrzeni obszarów wiejskich regionu kujawsko-pomorskiego, dobrze korespondują dane dla 100 najbardziej aktywnych społecznie, ekonomicznie i kulturowo wsi (ryc. 10). Ich aktywność w zakresie ładu przestrzennego wynika przede wszystkim z następujących czynników:

- 1) zachowania i odpowiedniego kształtowania walorów środowiska fizycznogeograficznego,
- 2) znacznej liczby i dobrego stanu zabytków kulturowych (np. dobrze utrzymanych obiektów z XIX w. i parków podworskich),
- 3) zachowanych form osadnictwa historycznego,
- 4) znacznej aktywności ludności w lokalnych grupach działania i stowarzyszeniach,
- 5) braku lub niewielkiej liczby problemów społeczno-ekonomicznych.

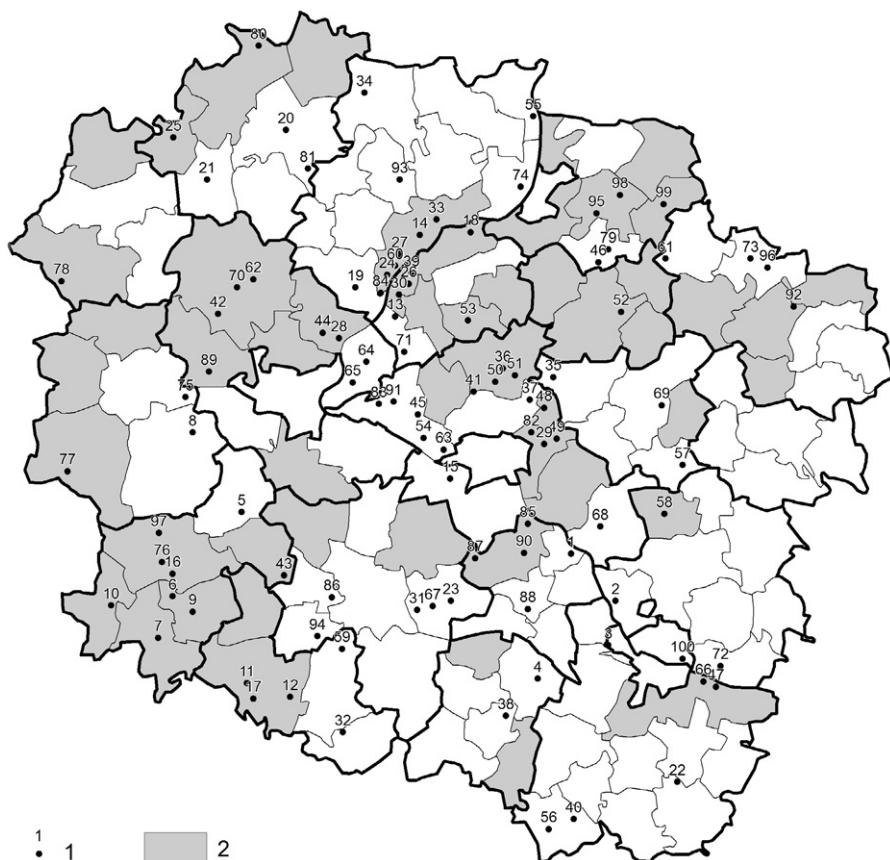
Powyższe wsie występują głównie w gminach o największej liczbie zrealizowanych projektów ze środków Unii Europejskiej w zakresie odnowy wsi. W świetle przeprowadzonej analizy gminy te cechują się głównie ładem i względnym ładem przestrzennym (por. ryc. 9 i 10).

Aktywność ludności wiejskiej przejawia się w postaci działających tutaj stowarzyszeń (np. Doliny Noteci, Doliny Drwęcy, ziemi kujawskiej), lokalnych grup działania (np. Pojezierze Brodnickie, Bory Tucholskie, Vistula-Terra Culmensis), wiosek tematycznych (np. Wylatowo – *Kosmici na wsi*, Wielki Mędromierz – *Wioska Miodowa*, Krzywogoniec – *Grzybowa stolica Polski*), obejmujących często obszar kilku sąsiadujących ze sobą wsi lub nawet gmin. Niestety, na całym badanym obszarze wyróżnia się tylko 20 lokalnych grup działania i stowarzyszeń oraz ok. 10 wiosek tematycznych (Falkowski 2016). Istotnym elementem zagospodarowania przestrzennego na obszarach wiejskich w kierunku kształtowania ładu przestrzennego jest rehabilitacja, rekultywacja i rewitalizacja oraz restauracja zabytkowych obiektów, zwłaszcza zespołów dworskich, parków, obiektów gospodarczych i przemysłowych, przyczyniając się do poszerzania wartości architektonicznej i urbanistycznej obiektów sakralnych i cywilnych, a także eksponowania walorów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego (np. przez rozwijanie na tych terenach gospodarstw agroturystycznych, wiejskich obiektów gastronomicznych i hotelarskich). Przykładem może być odbudowa i wykorzystanie w takim celu obiektów w Turznie, Szafarni, Dąbrowie Chełmińskiej, Przysieku, na Zamku Bierzgłowskim. Wreszcie, w wielu miejscowościach kultywuje się regionalne tradycje działalności artystycznej, imprez kulturalnych, zwłaszcza na Kujawach, Pałukach, Krajnie, w Borach Tucholskich, ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej.

Wykorzystanie wyników badań w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Potrzeba kształtowania ładu przestrzennego wynika z założeń nowego Kodeksu urbanistyczno-budowlanego, który zastąpi wspomnianą ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r., dotychczasowe Prawo budowlane, tzw. specustawy inwestycyjne oraz znaczną część ustawy o gospodarce nieruchomościami z 1997 r. z późniejszymi zmianami. Znaczenie ładu przestrzennego w opracowaniach planistycznych wynika z całokształtu gospodarowania układami funkcjonalno-przestrzennymi (por. ryc. 1).

Ryc. 10. Wsie najbardziej aktywne w zakresie kształtowania ładu przestrzennego na tle gmin o największej liczbie zrealizowanych projektów i wykorzystanych środków finansowych UE¹.

Most active villages in the area of shaping spatial order on the background of communes with the largest number of completed projects and implemented European Union financial resources

1 – wsie najbardziej aktywne w zakresie kształtowania ładu przestrzennego/most active villages in the area of shaping spatial order

2 – gminy o największej liczbie zrealizowanych projektów ze środków UE w zakresie odnowy wsi/communes with the highest number of realized UE projects concerning rural renewal

Źródło/Source: opracowanie własne/own study.

¹ Wsie najbardziej aktywne w kształtowaniu ładu przestrzennego: 1. Raciążek, 2. Bobrowniki, 3. Wieniec Zdrój, 4. Osiecin, 5. Lubostron, 6. Biskupin, 7. Rogowo, 8. Rynarzewo, 9. Gąsawa, 10. Żerniki, 11. Wylatowo, 12. Kwieczewo, 13. Kokocko, 14. Przechówko, 15. Wielka Nieszawka, 16. Wenecja, 17. Gębice, 18. Sosnowka, 19. Niewieścina, 20. Cekcyn, 21. Gostycyn, 22. Kłóbka, 23. Dąbrowa Biskupia, 24. Luszko, 25. Przymuszewo, 26. Starogród, 27. Gruczo, 28. Strzelce Dolne, 29. Lubicz Dolny, 30. Borówno, 31. Pieczyńska, 32. Przyjezierze, 33. Sulnówko, 34. Tleń, 35. Kamionki, 36. Zalesie, 37. Turzno, 38. Płowce, 39. Kałdus, 40. Wierzchowice, 41. Brąchnówko, 42. Wierzchucinek, 43. Piechcin, 44. Borówno, 45. Zamek Bierzgłowski, 46. Stanisławki, 47. Smólnik, 48. Gronowo, 49. Mierzynek, 50. Grzywna, 51. Kielbasin, 52. Niedźwiedź, 53. Papowo Biskupie, 54. Górsk, 55. Mątawy, 56. Izbica Kujawska, 57. Obory, 58. Markowice, 59. Kikół, 60. Topolno, 61. Rywałd, 62. Stronno, 63. Przysiek, 64. Wałdowo, 65. Ostromecko, 66. Mursk, 67. Pieranie, 68. Czernikowo, 69. Szafarnia, 70. Gościeradz, 71. Unisław, 72. Dyblin, 73. Zbiczno, 74. Dragacz, 75. Potulice, 76. Bożejewiczki, 77. Grocholin, 78. Runowo Krajeńskie, 79. Wymysłowo, 80. Fojutowo, 81. Wierzchlas, 82. Grębocin, 83. Skłodzewo, 84. Chrystkowo, 85. Otłoczyn, 86. Kościelec Kujawski, 87. Grabie, 88. Ostrowas, 89. Służewo, 90. Koneck, 91. Rzęczkowo, 92. Grązawy, 93. Gródek, 94. Kołuda Wielka, 95. Mełno, 96. Pokrzydowo, 97. Sobiejuchy, 98. Słupski Młyn, 99. Świecie n. Osą, 100. Zarzeczewo.

Z uwagi na fakt, iż przestrzeń jest dobrem rzadkim, to jej planowanie i zagospodarowanie musi podlegać nie tylko określonym normom prawno-administracyjnym, ale być zarządzane w sposób najbardziej zgodny z uznanymi wartościami przyrodniczymi, kulturowymi, społecznymi, ekonomicznymi i urbanistyczno-architektonicznymi.

Zaproponowana metodyka badawcza wyznaczania obszarów ładu i nieładu przestrzennego jest próbą ujęcia tej problematyki w skali lokalnej, gdzie podstawową jednostką przestrzenno-administracyjną jest gmina. Autor pomija dwa inne poziomy: geodezyjny (obejmujący poszczególne działki geodezyjne, projekty i plany dla poszczególnych ulic, części dzielnic i osiedli miast i wsi) oraz regionalny (obejmujący powiaty i województwa). Walorem przyjętej metodyki badawczej jest rozpatrywanie ładu i nieładu przestrzennego w aspekcie siedmiu przestrzeni: fizycznogeograficznej, kulturowej, osadniczo-urbanistycznej, społeczno-ekonomicznej, turystyczno-rekreacyjnej, ochrony środowiska i planistycznej. Istnieje więc potrzeba poszerzenia badań o dalsze przestrzenie związane z uwarunkowaniami prawnymi, zdrowiem ludności i opieką społeczną, obronnością i bezpieczeństwem państwa i regionu. Dane statystyczne z tego zakresu na obecnym etapie są mało wiarygodne i niekompletne.

W zaproponowanej metodyce uwzględniono trzy podejścia: ujęcie ilościowe oparte na wykorzystaniu danych statystycznych w postaci mierników i wskaźników, ujęcie jakościowe oparte na wykorzystaniu danych z opracowań kartograficznych, zdjęć lotniczych i opracowań problemowych oraz badania terenowe. W tej metodyce uwzględniono 30 cech diagnostycznych z odpowiednim ich zaszeregowaniem do czterech kategorii obszarów: ładu przestrzennego, względnego ładu przestrzennego, zagrożenia nieładem przestrzennym oraz nieładu przestrzennego. Uściślenie metodyki badawczej w pracach planistycznych jest konieczne ze względu na często spotykaną ogólnikowość i opisowość ujęcia tej problematyki zarówno w studium uwarunkowań, strategiach rozwoju, jak też w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub innych opracowaniach z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Uzyskane wyniki badań mają też wartość aplikacyjną przede wszystkim dla potrzeb planowania i zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego oraz województw o podobnej strukturze funkcjonalno-przestrzennej, jak np. województwo wielkopolskie, łódzkie lub warmińsko-mazurskie. Wykazanie obszarów ładu i nieładu przestrzennego umożliwia władzom samorządu terytorialnego podjęcie stosownej polityki przestrzennej w zakresie: ochrony krajobrazu, aktualnych sposobów użytkowania ziemi, przyszłego sposobu wykorzystania środowiska, dalszego projektowania inwestycyjnego, a zwłaszcza podejmowanych decyzji w zakresie potrzeby rewitalizacji obszarów o szczególnych walorach i zasobach dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze względu na zachowanie ich dla przyszłych pokoleń (zwłaszcza np. w zakresie tzw. krajobrazów priorytetowych; por. Chmielewski i in. 2015).

Zwrócenie uwagi na gminy uporządkowane, czyli z ładem przestrzennym już istniejącym, umożliwia transparentną współpracę gminy z inwestorami w celu racjonalnej gospodarki terenami. Z kolei gminy z nieładem przestrzennym lub nim zagrożonych wymagają dalszej współpracy z jednostkami i organizacjami pracującymi na rzecz zmniejszenia skutków negatywnego wpływu na dotychczasowy rozwój społeczno-ekonomiczny oraz minimalizowania liczby, skali i zakresu potencjalnych konfliktów przestrzennych, związanych np. z zagrożeniami powodzią, działalnością górniczo-wydobywczą, nadmiarem siłowni wiatrowych, uciążliwościami zapachowymi itp.

Proponuje się władzom administracyjnym danej gminy oraz jednostkom współpracującym nie tylko zwrócenie uwagi na stałe monitorowanie sytuacji w zakresie kształtowania ładu przestrzennego i optymalnego wykorzystania przestrzeni dla prognozowanych zmian, ale też konieczność włączenia się w nurt dyskusji społeczności danej gminy. Analiza i monitorowanie istniejącego i planowanego zagospodarowania przestrzennego powinny dotyczyć także – na ogół już opóźnionej – rewitalizacji terenów poprzemysłowych, powojkowych, pokolejowych, na których występuje koncentracja negatywnych zjawisk zarówno przestrzennych, jak i technicznych. Istotną kwestią, z powyższymi uwagami ściśle związaną, są konsekwencje finansowe, które każdego roku dodatkowo obciążają budżet lokalny. Świadomość możliwości przeznaczenia części tego budżetu na inne inwestycje, wpływające np. na poprawę jakości życia mieszkańców, jest najlepszym argumentem przyczyniającym się do działań na rzecz ładu i właściwego zagospodarowania przestrzennego każdej gminy.

Uwagi i wnioski końcowe

W artykule zwrócono uwagę na trzy poziomy badawcze problematyki ładu przestrzennego: geodezyjny, lokalny i regionalny. Odniesiono się głównie do poziomu lokalnego, gdzie podstawową jednostką przestrzenno-statystyczną jest gmina. Dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego wyznaczono siedem przestrzeni: fizycznogeograficzną, kulturową, osadniczo-urbanistyczną, społeczno-ekonomiczną, turystyczno-rekreacyjną, ochrony środowiska i planistyczną, w których na podstawie 30 cech diagnostycznych wyróżniono obszary w postaci czterech kategorii: ład, względny ład, zagrożenie nieładem i nieład przestrzenny (por. ryc. 2–8). W ocenie uwzględniono dane statystyczne, informacje z opracowań kartograficznych, opisowe z literatury oraz wyniki badań terenowych (por. tab. 1), dla 127 gmin za okres badawczy 2000–2015.

Nowy Kodeks urbanistyczno-budowlany, który ma wejść w życie w 2018 r., powinien przyczynić się nie tylko do powiększania obszarów ładu przestrzennego, ale przede wszystkim do zahamowania (i ukrócenia) tendencji do działań negatywnych w tym zakresie. Pozwoli też w szerszym wymiarze niż dotychczas wykorzystać programy i fundusze UE w poszczególnych gminach na ten cel (por. ryc. 10). Ujmując problem kształtowania ładu przestrzennego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym obszarów wiejskich, można przedstawić następujące wnioski końcowe.

- 1) Istnieje pilna potrzeba kontroli i monitoringu realizacji podstaw prawnych planowania przestrzennego w zakresie zasad i wymagań kształtowania ładu przestrzennego (zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r. oraz nowym Kodeksem urbanistyczno-budowlanym) i egzekwowania naruszeń w formie merytorycznej i finansowej przez władze administracyjne i instytucje samorządowe – od szczebla lokalnego po regionalny oraz administrację budowlaną, sądy administracyjne, rynek nieruchomości, a także instytucje planowania oraz architektoniczno-urbanistyczne. Wśród czterech priorytetów *Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego* (2013), w priorytecie: Modernizacja przestrzeni wsi i miast, zwraca się uwagę na stymulowanie rozwoju przez aktywizację społeczną i gospodarczą, bez zwrócenia dostatecznej uwagi na poprawę zarządzania przestrzenią województwa, zwłaszcza kształtowania ładu przestrzennego.

- 2) Poszczególne jednostki planowania i zarządzania oraz administrowania w województwie kujawsko-pomorskim powinny przedstawiać konkretne przykłady istniejącego ładu przestrzennego w gminach, promować je, rozprzestrzeniać na inne obszary oraz dążyć do przyspieszenia procesu tonowania (lub lepiej likwidacji) przykładów nieładu oraz miejsc (gmin, obszarów) zagrożonych nieładem przestrzennym.
- 3) Szczególna uwaga w kształtowaniu przestrzeni województwa kujawsko-pomorskiego powinna prowadzić do poprawienia ładu przestrzennego obszarów wiejskich poprzez: ograniczenie rozpraszania zabudowy, zmniejszenie deformowania przestrzeni nadmiernymi inwestycjami górniczymi, zatrzymanie degradacji krajobrazu przez nadmierną liczbę farm wiatrowych, likwidację inwestycji uciążliwych dla środowiska, dewastację zasobów historycznych i kulturowych.
- 4) Konieczne jest eksponowanie (i nagradzanie) przykładów wpływających na poprawę ładu przestrzennego w każdej gminie, poprzez działania edukacyjne, kulturotwórcze, planistyczne oraz ekonomiczne, eksperckie (projekty inżynierskie, konkursy urbanistyczno-architektoniczne).
- 5) „Kujawsko-pomorski program kształtowania ładu przestrzennego na lata 2016/17–2022” powinien być skoordynowany ze strategią rozwoju i planem zagospodarowania przestrzennego województwa, a całość dokumentów musi uwzględniać zasady rozwoju zrównoważonego.
- 6) Istnieje pilna potrzeba zwiększenia roli Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno-Archiitektonicznej jako nadzorującej i monitorującej kształtowanie ładu przestrzennego w mniejszych jednostkach samorządu lokalnego (gminnych i powiatowych).
- 7) Źródłami ładu i nieładu przestrzennego (oraz form pośrednich) są zazwyczaj: uwarunkowania prawne, polityka społeczna, gospodarcza, przestrzenna samorządów, świadomość społeczna, inwestorzy instytucjonalni i indywidualni, które powodują odpowiednie konsekwencje, pozytywne lub negatywne. Zgodnie z uzyskanymi wynikami badań oraz opracowaniem *Ład przestrzenny...* (Kozłowski 2016, s. 54–55), warto zwrócić uwagę na najważniejsze przyczyny powodujące nieład przestrzenny:
  - studium uwarunkowań jako mało skuteczny instrument zarządzania przestrzenią,
  - decyzje o warunkach zabudowy (WZiZT), zastępujące plany i zmieniające przeznaczenie gruntów decyzjami administracyjnymi, wydawane niezależnie od ich zgodności ze studium,
  - deficyt mpzp powodujący, że przestrzeń jest kształtowana pod wpływem bieżących interesów inwestorów,
  - powszechne przekonanie, że prawo do dowolnej zabudowy działki jest prostą pochodną prawa własności,
  - brak prawnej możliwości kontroli jakości projektowanej architektury,
  - mocno ograniczone scalenia i podziały,
  - słaba partycypacja społeczna w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
  - słabe powiązania między dokumentami różnych poziomów zarządzania przestrzenią,
  - mała ilość informacji o przestrzeni i jej charakterze w dostępnych źródłach w formie wskaźników i innych mierników,
  - niskie kwalifikacje wykonawców oraz niski poziom tworzonych przez nich planów,
  - chaos architektoniczno-urbanistyczny przez niedopasowanie architektury do otoczenia, stosowanie form „obcych geograficznie” np. „góralskie chaty”

na Kujawach (wieś Nowy Ciechocinek), dominacja na obszarach wiejskich wielkich hal fabrycznych lub supermarketów w wiejskim krajobrazie lub wieloformatowych reklam i ogłoszeń degradujących piękno krajobrazu naturalnego,

- presja na tereny otwarte, np. z siłowniami wiatrowymi, masztami telefonii komórkowej itp., zasłaniającymi piękne panoramy wsi z ich krajobrazem naturalnym i kulturowym.

Bibliografia

- Andrzejewski L., Weckwerth P., Burak S.** (red.), 2006, *Toruń i jego okolice. Monografia przyrodnicza*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Banaszak J., Tobolski K.** (red.), 1998, *Park Narodowy Bory Tucholskie*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Bański J.**, 1999, *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*, Prace Geograficzne, 172, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Bański J.**, 2008a, *Ład przestrzenny obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływania gospodarki rolnej*, Ekspertyza przygotowana na zlecenie Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.
- Bański J.**, 2008b, *Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego*, Studia Obszarów Wiejskich, 14, IGiPZ PAN, PTG, Warszawa.
- Borys T.** (red.), 2005, *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok-Warszawa.
- Borys T.**, 2011, *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development, 6, 2, s. 77.
- Broszkiewicz R.**, 2003, *Metody analizy i projekcji ładu przestrzennego w wymiarach lokalnym i regionalnym*, [w:] T. Ślęzak, Z. Ziło (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, Biuletyn KPZK PAN, 205, Warszawa, s. 71–91.
- Burak S.** (red.), 1996, *Stan środowiska w województwie toruńskim*, Urząd Wojewódzki w Toruniu, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Toruń.
- Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., Solon J.**, 2015, *Typologia aktualnych krajobrazów Polski*, Przegląd Geograficzny, 87, 3, s. 377–408.
- Chudziakowa J.** (red.), 2013, *Archaeologia Historica Polona*, 21, Toruń.
- Cymerman R.** (red.), 2009, *Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Cymerman R., Hopfer A.**, 1998, *Gospodarka przestrzenna podstawą zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, Acta Academiae Agriculturae Technicae Olstenensis, Agriculturae, 66, Olsztyn, s. 5–15.
- Cymerman R., Podciborski T.**, 2004, *Propozycja metody oceny ładu przestrzennego przy analizie stanu zagospodarowania obszarów wiejskich*, Administratio Locorum, 3 (1). Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 31–43.
- Falkowski J.**, 1993, *Przekształcenia funkcjonalno-strukturalne i przestrzenne obszarów wiejskich Polski (Ujęcie diagnostyczno-modelowe)*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Falkowski J.**, 2010, *Przekształcenia przyrodnicze, społeczno-ekonomiczne i przestrzenne regionu kujawsko-pomorskiego (1990–2007)*, [w:] S. Ciok, P. Migoń (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 75–91.

- Falkowski J.**, 2016, *Klasyfikacja zasobów, walorów i czynników rozwoju lokalnego na przykładzie wybranych gmin województwa kujawsko-pomorskiego*, Studia Obszarów Wiejskich, 44, s. 55–74.
- Falkowski J.**, 2017, *Ład i nieład przestrzenny w metodyce zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego)*, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 38, Poznań, s. 195–215.
- Flanz S.**, 2016, *Obszary zagrożone nieładem przestrzennym w województwie kujawsko-pomorskim*, Konferencja naukowo-techniczna: „Ład przestrzenny. Pomiędzy teorią a praktyką kształtowania przestrzeni”, UMK Toruń, maszynopis.
- Galon R.** (red.), 1984, *Województwo toruńskie*, PWN, Warszawa-Poznań-Toruń.
- Gierańczyk W.**, 2013, *Walory przyrodnicze województwa kujawsko-pomorskiego jako podstawa rozwoju turystycznego*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica, 13, s. 217–235.
- Internetowy Atlas Województwa Kujawsko-Pomorskiego*, 2016, opracowanie wykonane przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika oraz Urząd Marszałkowski w Toruniu.
- Karwińska A.**, 2008, *Gospodarka przestrzenna. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*, PWN, Warszawa.
- Kiełczewska-Zaleska M.**, 1965, *O typach osiedli wiejskich w Polsce i planie ich przebudowy*, Przegląd Geograficzny, 37 (3), s. 457–480.
- Kolipiński B.**, 2011, *Ład przestrzenny w Polsce – stan i problemy*, Ekspertyza wykonana na zlecenie MRR, Warszawa, <https://www.mir.gov.pl>.
- Kołodziejski J.** (red.), 2000, *Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*, CUP, Warszawa.
- Kondracki J.**, 2002, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kozłowski L.** (red.), 2016, *Ład przestrzenny w województwie kujawsko-pomorskim. Diagnoza z założeniami programu jego kształtowania*, UMWKP – WNoZi UMK, Toruń.
- Kozłowski S.**, 1983, *Przyrodnicze uwarunkowania gospodarki przestrzennej Polski*, Wszechnica PAN, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+*, 2013, Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku Włocławek.
- Kwiatkowska E.**, 1973, *Osadnictwo wiejskie*, [w:] A. Swinarski (red.), *Województwo bydgoskie*, PWN, Poznań, s. 223–230.
- Łaniewski S., Skaza L.** (red.), 2004, *Dziedzictwo kulturowe na Krajnie i Pałukach*, Nakło.
- Niżnik-Dobosz I.**, 2012, *Estetyka techniczna i ład przestrzenny jako pojęcia prawa budowlanego oraz prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, [w:] I. Niżnik-Dobosz (red.), *Przestrzeń i nieruchomości jako przedmiot prawa administracyjnego. Publiczne prawo rzeczowe*, Wydawnictwo Lexis-Nexis Warszawa, s. 490–491.
- Nowak A.**, 2014-2017, *Dzieje Polski*, t. 1–3, Wydawnictwo Biały Kruk, Kraków.
- Parysek J.J.**, 2007, *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*, Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu, Poznań.
- Polski J.**, 2009, *Problemy kształtowania ładu przestrzennego w świetle idei zrównoważonego rozwoju*, www.jankes.info/pol/reg.
- Pysz P., Jurczuk A., Moszyński M.**, 2016, *Relacja stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego – od ujęcia statystycznego do ujęcia dynamicznego*, Ekonomista, 6.
- Ratajczak W.**, 2014, *Ład przestrzenny i ład zintegrowany w planowaniu*, Konferencja naukowa, Kościan, 16.VI.2014 (maszynopis).

Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2013–2016, 2013, Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Toruń.

Świnarski A. (red.), 1973, *Województwo bydgoskie. Krajobraz – Dzieje – Kultura – Gospodarka*, PWN, Poznań.

Szczepkowski J., 1977, *Struktura przestrzenna regionu bydgosko-toruńskiego. Ewolucja i dynamika*. Prace Geograficzne, 118, IGI PAN, Warszawa.

Szysko S., Cymerman R., 2003, *Gospodarka przestrzenna w rozwoju obszarów wiejskich*, Zeszyt Towarzystwa Rozwoju Obszarów Wiejskich, 2.

Śleszyński P. (red.), 2013, *Wskaźniki zagospodarowania i ładu przestrzennego w gminach*, Biuletyn KPZK PAN, 252, Warszawa.

Ślęzak T., Ziolo Z. (red.), 2003, *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, Biuletyn KPZK PAN, 205, Warszawa.

Tabernacka M., 2010, *Konflikty dotyczące interpretacji pojęcia „ład przestrzenny” w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, [w:] M. Tabernacka, R. Raszevska-Skałicka (red.), *Płaszczyzny konfliktów w administracji publicznej*, Warszawa, s. 404–414.

Rozwój energetyki wiatrowej a problemy zachowania ładu przestrzennego oraz wartości przyrodniczych i kulturowych w województwie kujawsko-pomorskim, 2010, Materiały konferencyjne, Górzno, 9 XI I2010, Urząd Marszałkowski w Toruniu, Toruń.

Regionalne zasady i standardy kształtowania ładu przestrzennego w polityce województwa kujawsko-pomorskiego, 2015, Urząd Marszałkowski w Toruniu, Toruń (maszynopis).

Wajer Z., 2010, *Kujawsko-Pomorski System Informacji Przestrzennej jako instrument kształtowania ładu przestrzennego*, Konferencja naukowa, Katowice, 8.VI.2010 (maszynopis).

Wajer Z., 2016, *Polityka przestrzenna samorządu województwa kujawsko-pomorskiego a ład przestrzenny. Spojrzenie regionalne*, Konferencja naukowo-techniczna: „Ład przestrzenny. Pomiędzy teorią a praktyką kształtowania przestrzeni”, UMK Toruń, (maszynopis).

Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2003–2015, 2004–2016, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Bydgoszcz.

Ewidencja i ochrona dóbr kultury województwa kujawsko-pomorskiego, 2016, Wojewódzki Oddział Służby Zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Toruń.

Woźniak M., 2015, *Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego gospodarowania przestrzenią*, Białostockie Studia Prawnicze, 18, s. 167–182.

Zeman-Miszewska E., Miszewski M., 2015, *Ład gospodarczy i porządek gospodarczy – potrzeba i szanse zmian*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 401, s. 632–641.

Ziolo Z., 2003, *Przestrzeń geograficzna jako miejsce realizacji idei ładu przestrzennego*, [w:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, Biuletyn KPZK PAN, 205, Warszawa.

Summary

The aim of the article is to present the research methodology for assessing the state of spatial order and disorder in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. The study included statistical data for the years 2010–2015, cartographic and descriptive research as well as field studies. Diagnostic features (in the form of 30 indicators, also in Table 1), in seven kinds of space in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship (physical and geographical, cul-

tural, settlement-urban, socio-economic, tourist-recreational, environmental protection and planning) enabled to distinguish four categories of areas: 1 – spatial order, 2 – relative spatial order, 3 – endangered by spatial disorder and 4 – spatial disorder.

Cartographic presentation of the seven spaces mentioned above along with the eighth types (synthesis) (Figures 2-9), enabled presentation of prevailing spatial order and disorder, against the background of prior spatial regionalization and functional typology (Figure 1) and location of the most active villages in shaping spatial order and communes with the highest number of implemented projects by means of the European Union funds in the field of village renewal (Figure 10). The results of research on the level of local development (communes), indicate the current situation in the area of the highest spatial order and disorder. This has a significant impact on further spatial planning policy in the 124 rural and rural-urban communes of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. It is the signal for the local government administration, cooperating entities and the local community concerning the state of sustainable development, and the need for continuous, consistent increase of spatial governance and – at the same time – reduction of spatial disorder.

In 2018, a new Urban-building code, which is even stronger than the Planning and spatial development Act of 2003 is enforcing spatial policy in a commune. The results of spatial ordering presented in this paper meet the requirements of the new view towards many related issues.